

УДК 342.92

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Гаращук В.В.

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY: CONCEPT, ESSENCE AND MEANING

Garashchuk V.V.

У статті на основі поглядів вчених із різних галузей права, а також практики застосування чинного законодавства визначено поняття, сутність та значення адміністративної відповідальності на сучасному етапі державного розвитку.

Ключові слова: юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, євроінтеграція, реформування.

Інститут адміністративної відповідальності в Україні формувався і почав розвиватися з другої половини XIX століття, і завжди розглядався як найважливіша складова поліцейського, а пізніше адміністративного права, як механізм здійснення державного управління, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. В умовах радянської влади інститут адміністративної відповідальності покликаний був відображати в основному потреби державного управління на різних етапах розвитку державності, пріоритетом якої було забезпечення інтересів політичного режиму, що зумовило ігнорування кодифікації законодавства про адміністративну відповідальність, особливо його процесуальної складової [1, с. 1]. На сьогодні ж Україна взяла курс на євроінтеграцію, що вимагає проведення кардинальних реформ у політичній, правовій та соціально-економічній сферах суспільного розвитку, основним призначенням яких є забезпечення

прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Дана обставина свідчить про необхідність по-іншому осмислити правову природу інституту юридичної відповідальності, зокрема, адміністративної, визначити його сутність та значення на сучасному етапі державотворення.

Окремі аспекти юридичної відповідальності стали предметом дослідження багатьох вчених із різних галузей права, зокрема: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Г.В. Васильєва, І.А. Галаган, В.М. Гаращук, Є.В. Додін, В.В. Зуй, Л.В. Коваль, Ю.М. Козлов, В.В. Лазарев, А.Є. Луньов, В.М. Манохін, Л.Л. Попов, М.С. Студенікіна, І.О. Тимченко, В.О. Шамрай О.І. Щербак, О.М. Якуба та ін. Однак, незважаючи на ґрунтовні дослідження з окресленої проблематики, все ж таки питання щодо визначення правової природи адміністративної відповідальності в умовах євроінтеграції залишаються актуальними, що й становить мету цієї статті.

Особливістю юридичної відповідальності, яка дозволяє її вирізнити серед інших видів соціальної відповідальності, є те, що вона у повному обсязі ґрунтується на такій специфічній рисі права, як примусовість, під якою розуміється забезпеченість юридичних норм можливістю застосування державного примусу у разі їх порушення. Теоретики права вирізняють й інші особливості юридичної відповідальності, зокрема нормативність, реалізацію у специфічних стосунках між державою та особою, яка порушила правову поведінку [2, с. 247]. На нашу думку, для більш ґрунтовного і послідовного викладення наукового матеріалу щодо вивчення правової природи будь-якого явища, в першу чергу, необхідно зупинитися на розкритті понятійного апарату. Серед науковців немає одностайності думок щодо визначення поняття адміністративної відповідальності. Наприклад, Н.В. Марфіна розглядає адміністративну відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності, що є формою правового регулювання з боку держави у вигляді державно-репресивного заходу (державного примусу) щодо осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою їх покарання. При цьому притягнення до відповідальності здійснюється в адміністративному порядку і регламентується нормами адміністративного права, а суб'єктом притягнення до відповідальності є орган адміністративної юрисдикції, який не знаходиться з особою, що притягається до відповідальності у будь-яких відносинах [3, с. 7]. Тобто основний акцент, як і більшість науковців, вчена робить на репресивному характері відповідальності.

Також адміністративну відповідальність визначають як:

– застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних

стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [4, с. 6];

– обтяжливі наслідки (адміністративні стягнення майнового, морального, особистісного чи іншого характеру), що застосовуються до осіб, які вчинили адміністративні проступки, уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права, з метою їхнього покарання і попередження [5, с. 5];

– накладання на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального або морального характеру [6, с. 170];

– репресивний вид відповідальності, де покарання має характер особистого зізнання кари, а вольовий вплив спрямовується на волю правопорушника з метою певного психічного переживання ним кари, подолання певних мотивів, якими обумовлюється ірраціональна поведінка, та стимулювання мотивів, які мають схилити до поведінки, що узгоджується з правовими приписами [7, с. 133];

– вид юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб перед органами виконавчої влади чи судом за порушення адміністративно-правових норм на основі застосування адміністративних стягнень [8, с. 121].

– специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі його компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважним

державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку [9, с. 19];

– правовий механізм застосування адміністративно-юрисдикційними органами до особи, що вчинила адміністративний проступок, покарання (адміністративного стягнення), передбаченого санкцією правової норми, що порушена, або норми, що забезпечує її захист, з метою покарання суб'єкта неправомірної поведінки, її попередження, а також профілактичного впливу на правопорушника [10, с. 10].

Крім того, застосування єдиного трактування адміністративної відповідальності на практиці гальмується відсутністю такого визначення в національному законодавстві. Зокрема, хоча Глава II Кодексу України про адміністративні правопорушення й має назву «Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність», однак в ній лише конкретизується, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності [11].

Аналіз наведених вище положень дає змогу зробити такі висновки:

по-перше, адміністративна відповідальність розглядається як: діяльність щодо застосування адміністративних стягнень; специфічна форма негативного реагування; різновид правовідносин;

по-друге, за основу вище приведених дефініцій адміністративної покладено дві основні ознаки: адміністративний проступок та адміністративне стягнення;

по-третє, поняття «адміністративна відповідальність» не слід зводити до поняття «адміністративне стягнення» [12, с. 440];

по-четверте, традиційно має репресивний характер.

Слід підкреслити, що адміністративна відповідальність, яка є одним із видів юридичної відповідальності, завжди була і є однією із форм прояву державної влади. Вона є в руках держави та її органів специфічним методом внутрішнього, державного примусового впливу на поведінку окремих осіб, що вчинили правопорушення. Мета такого впливу – досягти їх виправлення, виховання в них навичок добровільного впевненого виконання вимог правових норм і правил. Специфіка примусового впливу адміністративної відповідальності, на думку Г.В. Грянки, полягає в тому, що вона не мислиться без примусового, від імені держави чи її органів, позбавлення правопорушника якихось належних йому благ, без його правообмеження. В своєму конкретному виявленні міра адміністративної відповідальності виступає як одна з форм державного примусу [13, с. 105]. Крім того, для адміністративної відповідальності головною відмінністю є те, що вона реалізується в адміністративному порядку, у процесі реалізації державним органом своїх виконавчо-розпорядчих повноважень. При цьому процедура притягнення до адміністративної відповідальності оформлена у вигляді адміністративного провадження з усіма притаманними йому ознаками. Навіть у тих випадках, коли справи про адміністративні правопорушення розглядаються судами, зберігається саме адміністративний порядок притягнення до відповідальності [14, с. 17]. Отже, в юридичній літературі стосовно проблеми визначення адміністративної відповідальності існують різні підходи, які суттєво відрізняються один від одного.

Щодо значення адміністративної відповідальності, то, за словами І.Й. Слубського, адміністративні

правопорушення – одні з найпоширеніших серед усіх видів правопорушень. І хоча суспільна небезпека (шкідливість) кожного окремого адміністративного правопорушення є невеликою, але загальна сумарна кількість адміністративних правопорушень становить значну загрозу для держави і суспільства та потребує адекватного реагування. Головною проблемою адміністративної відповідальності у сучасному суспільстві є забезпечення законності, попередження та припинення правопорушень, максимально можливе відшкодування шкоди, яка нанесена суспільству та правопорядку [15, с. 7]. При цьому повинні вирішуватись два взаємопов'язані завдання: по-перше, суспільство та кожний громадянин повинні бути впевнені, що правопорушення припиняються за допомогою адекватних їм засобів державного примусу, що права та інтереси, які охороняються законом, надійно захищені від протиправних посягань; по-друге, боротьба з правопорушеннями ведеться на підставі закону, забезпечуючи недоторканність прав і свобод громадянина, який не скоїв нічого протиправного.

На переконання М.П. Запорожця, адміністративна відповідальність виконує і велику профілактичну роль в попередженні як проступків, так і злочинів, оскільки об'єкт посягання в багатьох адміністративних і кримінальних правопорушеннях той самий: власність, права і свободи громадян та інші суспільні відносини. Заборони, що містяться в нормах даного правового інституту, виконують функцію охорони, висловлюючи негативне ставлення держави до певної діяльності і встановлюючи відповідальність за її здійснення. Закріплені в законі, вони вказують межі можливої поведінки, здійснюючи тим самим регулятивний вплив на свідомість людей. При реалізації адміністративної відповідальності (застосуванні адміністративних санкцій)

включається механізм правового захисту, тобто адміністративний примус щодо осіб, які порушили певні приписи. Він дозволяє не лише притягнути винного до відповідальності, здійснюючи при цьому виховний і попереджувальний вплив, але і допомагає відновленню людини в її правах [16, с. 112-113]. Тобто в цьому випадку йдеться про відновлювальний характер адміністративної відповідальності.

Зважаючи на погляди вітчизняних вчених та положення чинного законодавства, цілком логічно розглядати поняття «адміністративна відповідальність» як вид юридичної відповідальності, яка застосовується до особи за протиправні діяння, що визнаються законодавством адміністративними проступками, адміністративних стягнень, що тягнуть для неї обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного характеру і накладаються уповноваженими органами чи їх посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права.

Література:

1. Серков П.П. Административная ответственность: проблемы и пути совершенствования: Автореф. дисс. канд. юрид. наук: Спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / П.П. Серков. – Москва, 2010. – 20 с.
2. Теорія держави і права: Навчальний посібник / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.]; За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.
3. Марфіна Н.В. Адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.В. Марфіна. – К., 2007. – 19 с.
4. Адміністративна відповідальність в Україні: Навч. посібник / За заг. ред.

А.Т. Комзюка. - 2-ге вид., виправл. і доп. - Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. - 103 с.

5. Стрельников А.В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про рекламу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.В. Стрельников. - Одеса, 2004. - 17 с.

6. Адміністративне право України: Підручник / [Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.]; За ред. Ю.П. Битяка. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 544 с.

7. Коваль Л.В. Адміністративне право: Курс лекцій для студентів юридичних вузів та факультетів / Л.В. Коваль. - К.: Вентурі, 1996. - 208 с.

8. Битяк Ю.П. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй. - Х.: Одиссей, 1999. - 223 с.

9. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. Навчальний посібник / С.Т. Гончарук. К - 1996. - 67 с.

10. Хорошак Н.В. Адміністративні стягнення та їх застосування: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.В. Хорошак. - Київ, 2003. - 16 с.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1984. - Дод. до № 51. - Ст. 1122.

12. Чернецький О.Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання / О.Л. Чернецький // Форум права. - 2008. - № 1. - С. 439-444.

13. Грянка Г.В. Правові засади адміністративної відповідальності за порушення митних правил / Г.В. Грянка // Право і суспільство. - 2012. - № 6. - С. 102-108.

14. Лук'янець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: Автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: Спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д.М. Лук'янець. - К., 2007. - 35 с.

15. Слубський І.Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.07

«Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.Й. Слубський. - Київ, 2008. - 20 с.

16. Запорожець М.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України: Дис. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.П. Запорожець. - Харків, 2004. - 179 с.

References:

1. Serkov P.P. Admynystratyvnaia otvetstvennost: problemy u puty sovershenstvovaniia: Avtoref. dyss. kand. yuryd. nauk: Spets. 12.00.14 «Admynystratyvnoe pravo, fynansovoe pravo, ynformatsyonnoe pravo» / P.P. Serkov. - Moskva, 2010. - 20 s.

2. Teoriia derzhavy i prava: Navchalnyi posibnyk / [A.M. Kolodii, V.V. Kopieichykov, C.L. Lysenkov ta in.]; Za zah. red. S.L. Lysenkova, V.V. Kopieichykova. - K.: Yurinkom Inter, 2002. - 368 s.

3. Marfina N.V. Administratyvna vidpovidalnist za porushennia lisovoho zakonodavstva: Avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: Spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo» / N.V. Marfina. - Kyiv, 2007. - 19 s.

4. Administratyvna vidpovidalnist v Ukraini: Navchalnyi posibnyk / Za zah. red. A.T. Komziuka. - 2-he vyd., vypravl. i dop. - Kharkiv: Un-t vnutr. sprav, 2000. - 103 s.

5. Strelnykov A.V. Administratyvna vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro reklamu: Avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: Spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo» / A.V. Strelnykov. - Odesa, 2004. - 17 s.

6. Administratyvne pravo Ukrainy: Pidruchnyk / [Yu.P. Bytiak, V.M. Harashchuk, O.V. Diachenko ta in.]; Za red. Yu.P. Bytiaka. - K.: Yurinkom Inter, 2006. - 544 s.

7. Koval L.V. Administratyvne pravo: Kurs lektsii dlia studentiv yurydychnykh vuziv ta fakultetiv / L.V. Koval. - K.: Venturi, 1996. - 208 s.

8. Bytiak Yu.P. Admynystratyvnoe pravo Ukrainy (Obshchaia chast): Uchebnoe posobyie / Yu.P. Bytiak, V.V. Zui. - Kh.: Odyssei, 1999. - 223 s.

9. Honcharuk S.T. Administratyvna vidpovidalnist za zakonodavstvom Ukrainy.

Navchalnyi posibnyk / S.T. Honcharuk. K – 1996. – 67 s.

10. Khoroshchak N.V. Administratyvni stiahnennia ta yikh zastosuvannia: Avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: Spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo» / N.V. Khoroshchak. – Kyiv, 2003. – 16 s.

11. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 № 8073-X // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR. – 1984. – Dod. do № 51. – St. 1122.

12. Chernetskyi O.L. Poniattia ta osoblyvosti administratyvnoi vidpovidalnosti nepovnitelnykh: teoretyko-pravovi pytannia / O.L. Chernetskyi // Forum prava. – 2008. – № 1. – S. 439-444.

13. Hrianka H.V. Pravovi zasady administratyvnoi vidpovidalnosti za porushennia mytnykh pravyl / H.V. Hrianka // Pravo i suspilstvo. – 2012. – № 6. – S. 102-108.

14. Lukianets D.M. Rozvytok instytutu administratyvnoi vidpovidalnosti: kontseptualni zasady ta problemy pravorealizatsii: Avtoref. dys. d-ra. yuryd. nauk: Spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo» / D.M. Lukianets. – K., 2007. – 35 s.

15. Slubskyi I.I. Administratyvna vidpovidalnist yurydychnykh osib: Avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: Spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo» / I.I. Slubskyi. – Kyiv, 2008. – 20 s.

16. Zaporozhets M.P. Administratyvno-pravove zabezpechennia diialnosti mistsevykh zahalnykh sudiv Ukrainy: Dys. kand. yuryd. nauk: Spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove

pravo; informatsiine pravo» / M.P. Zaporozhets. – Kharkiv, 2004. – 179 s.

Гаращук В.В. Административная ответственность: понятие, суть и значение. – Статья.

В статье на основе взглядов ученых из разных отраслей права, а также практики применения действующего законодательства определено понятие, сущность и значение административной ответственности на современном этапе государственного развития.

Ключевые слова: юридическая ответственность, административная ответственность, евроинтеграция, реформирование.

Garashchuk V.V. Administrative responsibility: concept, essence and meaning. – Article.

On the basis of the views of scientists from different areas of law and practice of existing legislation defined the concept, nature and importance of administrative responsibility at the present stage of national development.

Keywords: legal liability, administrative responsibility, integration, reform.

Авторська довідка:

Гаращук В.В. - аспірант Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Стаття надійшла до редакції 06.12.2017 р.

Рецензент: д.ю.н., професор В.І. Щербина.